

با اندیشه‌های فتح‌الله گولن بیشتر آشنا شویم

اسلام آناتولی راهکار ترکیه نوین

قرن جدید و نیاز های نوین فکری بشر که محصول توسعه و پیشرفت تکنولوژی و عقل معاش جامعه انسانی است، همواره این سؤال را برای اسلام‌باوران به همراه داشته است که دین نازل شده در بیش از یک قرن پیش چگونه می تواند راهکاری مناسب برای عصر تحولات سریع تلقی شود. همین پرسش در نگاه غرب مسیحی منجر به شکل گیری گونه‌ای جدید از دینداری با ماهیت فردی صرف شده است. دین نه به عنوان یک راه و مرام زندگی جمعی که صرفاً در قامت یک باور محترم فردی جای می‌گیرد و به همین دلیل نیازی به پی جویی پاسخ‌های مبتنی بر دین برای مسائل روز وجود ندارد.
سکولار بیسم فرزند خلف همین گونه باور است که در نمای مقدماتی و افراط‌گرایانه به تر تیبیات لائیک ختم می‌شود. در جهان اسلام نیز برخی در قامت نواندیشان دینی

■ **فتح‌الله گولن کیست؟**

محمد فتح‌الله گولن فرزند رامز افندی از عالمان منطقه ارض روم است که از کودکی به خواست و اصرار پدر با علوم دینی مانوس می‌شود. مطالعه کتاب «سائل نوب» نوشته بدیع‌الزمان نوری و آشنایی نو با حرکت طلاب نوری نقطه عطف زندگی گولن به شمار می‌ود. مطالعه فلسفه شرق در کنار علم آموزی در فلسفه و علوم جدید غربی برای گولن دروازه‌ای به دنیای مدرن اروپا تلقی می‌شود. در تمام دوران حکومت لائیک‌ها بر ترکیه او به عنوان یک خطیب و واعظ به شهرهای مختلف ترکیه سر می‌زد و در جلسات مختلف به سؤالات جوانان در ارتباط با اسلام پاسخ می‌داد. همین امر موجبات دستگیری و زندانی شدن او به دست دولت وقت تر کیه را به همراه داشت. گولن در ابتدا واعظ و خطیبی بیش نبود که با گذر زمان و تأثیر گذاری سخنانش توانست توجه جمعیت ترکیه را به خود جلب کند. او که خود را هرو گفتمان و اندیشه‌های نوری می‌دانست با بهره گیری از شیوه نوری‌ها به واسطه درس‌خانه آموزش‌های جدی خود را آغاز کرد. او درس‌خانه‌ها را به جوانان اختصاص داد و با گذر زمان دست به تأسیس مؤسسات آموزشی در ترکیه پرداخت. با توجه به هزینه بالای زندگی و تحصیل در ترکیه این درس‌خانه‌ها و پس از آن مؤسسات آموزشی که با مبلغ بسیار کمتری در مقایسه با سایر مؤسسات و خوابگاه‌ها به ارائه خدمات می‌پرداختند رونق گرفت و به این ترتیب آن چه امروز به «جنبش گولن» شناخته می‌شود، ایجاد شد.

■ **حرکت خدمت تلاشی بر مبنای جنبش نوری**

حرکت نوری‌ها یک حرکت اجتماعی مبتنی بر روش اندیشه بدیع‌الزمان نوری است. سعید نوری که به بدیع‌الزمان شهرت دارد نیک از علمای معاصر ترکیه است که جنبشی مردم‌نهاد در برابر تبلیغات سکولارها و کمونیست‌ها در ترکیه به راه انداخت. هدف اصلی نوری‌سی دفاع از اسلام و قرآن در برابر حملات ضد دینی اندیشه‌های غربی بود که این مهمم را از طریق ارتباط مستقیم با جوانان و تأسیس درس‌خانه‌هایی در ترکیه پیگیری می‌نمود.

پس از فوت نوری شاگردان او که به نوری‌ها معروف بودند دچار انشباب گشتند. گولن هرگز به این گروه‌ها نزدیک نشد و حرکتی مخصوص به خود مبتنی بر وعظ و خطابه را پایه گذاری کرد که در نهایت به بزرگ‌ترین حرکت اسلامی ترکیه تبدیل شد. درگیری‌های او در جریانات سیاسی منجر به خروج او از ترکیه و تبعیدی خود خواسته در ایالات متحده شد. در نهایت در سال ۲۰۱۳ پس از کشمکش‌های سیاسی فراوان با اردوغان رئیس جمهور ترکیه قانونی مبنی بر ممنوعیت فعالیت حرکت خدمت باهمان جنبش گولن در ترکیه به تصویب رسید. به رغم ممنوعیت فعالیت حرکت خدمت در ترکیه فعالیت این گروه در سرتاسر جهان بسیار گسترده است به گونه‌ای که چندی پیش فتح‌الله گولن به عنوان یکی از ۱۰۰ شخصیت تأثیر گذار جهان معرفی شد؛ در پروفایل مربوط به گولن که توسط استیفن کینز متخصص مسائل ترکیه تهیه شده است از گولن به عنوان رهبر دینی مؤثر نام برده می‌شود. او در این معرفی درباره گولن می‌نویسد: او که اکنون در پسنیولوانیا ساکن بوده و از چشم‌ها دور است در سراسر جهان تعداد فراوانی از انسان‌ها را نسبت به خود علاقه‌مند کرده است.

■ **اندیشه‌های گولن**

گولن علاوه بر حکومت محض دینی ندارد و به همین دلیل ایران و عربستان سعودی را مورد نقد جدی قرار می‌دهد. او معتقد است بخش عمده اسلام یک رابطه فردی با خدا را شامل می‌شود و قسمت کوچکی که به

امور اجتماعی می‌پردازد مانند مباحث جهاد، مالیات و اختلافات مالی خود در بطن واقعیت‌های معاصر باید مورد بررسی و تغییر واقع شود. به همین دلیل حکومت اسلامی از دید او امری غیر دینی و خارج از وظیفه دین است. هدف از خروج دستورات دینی از دایره قوانین حکومت توسط گولن در واقع ایجاد زمینه برای اسلامی‌سازی ایدئولوژی ناسیونالیستی ترکیه است. این نگرش ناسیونالیستی زمانی اسلامی می‌شود که بتوان مؤلفه‌های اعتقادی به غرب ستیزی وارد کرد. تاریخی ترکیه مزوج نمود و اسلامی ترکیه‌ای را ایجاد کرد. منادی نسخه ترکی اسلام است. وی معتقد است فهم مردم آناتولی از اسلام از فهم دیگران به ویژه عرب‌ها متمایز است. در اسلام آناتولی ایمان گرایی بیش از تعهد گرایی مورد توجه قرار می‌گیرد که بدین معنا احکام جایگاه والایی در این اندیشه ندارد بلکه ایمان فردی مورد توجه قرار می‌گیرد و اخلاقی مداری ارزش اصلی تلقی می‌شود. این نوع نگاه در واقع احیاکننده نوع حکومت عثمانی است که در آن حکام در زندگی شخصی خود مقید به اسلام و اخلاق آن بودند ولی در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی بر اساس منافع ملی و گروهی اتخاذ تصمیم می‌کردند.

■ **تساهل و تسامح شاه کلید اندیشه گولن**

ویژگی مهم اندیشه گولن راباید تساهل و تسامح صوفیانه آن دانست. گولن معتقد است اسلام جاری در ترکیه به دلایل تاریخی ماهیتی صوفیانه دارد. این ماهیت صوفیانه به هزینه بالای زندگی و تحصیل در ترکیه این درس‌خانه‌ها را به پیشگامی می‌نمود.

گولن در ابتدا واعظ و خطیبی پیش نبود که با گذر زمان و تأثیر گذاری سخنانش توانست توجه جمعیت ترکیه را به خود جلب کند. او که خود را هرو گفتمان و اندیشه‌های نوری می‌دانست با بهره گیری از شیوه نوری‌ها به واسطه در سخانه فعالیت‌های جدی خود را آغاز کرد. او در سخانه‌ها را به جوانان اختصاص داد و با گذر زمان دست به تأسیس مؤسسات آموزشی در ترکیه پرداخت. با توجه به هزینه بالای زندگی و تحصیل در ترکیه این درس‌خانه‌ها و پس از آن مؤسسات آموزشی که با مبلغ بسیار کمتری در مقایسه با سایر مؤسسات و خوابگاه‌ها به ارائه خدمات می‌پرداختند رونق گرفت

اندیشه

۸۸۴۸۴۷۱

د

گولن از تساهل و تسامح به عنوان پایه‌های حکومت مطلوب ترکیه نام می‌برد و تأکید می‌کند جمهوری تنها مدل مناسب برای حکومت است. او با تأکید بر ثروت‌اندوزی و کار بر اهمیت رشد و توسعه اقتصادی تأکید دارد و ایجاد فرهنگ کار و تلاش را از طریق توجیهات دینی همانند پرو تستان‌ها در دستور کار قرار داده است. گولن یک میانه رو است که به دین حداقلی ولی با نگاه متفاوت از اندیشمندانی چون سروس، ابوزید و عبدالرزاق اعتقاد دارد

د

و مردم است. حس مذهبی در اعماق قلب زنده می‌ماند و اگر عیان شود کشته خواهد شد. سیاسی نمودن مذهب بیش از آسیب به حیات یک حکومت به اصل مذهب آسیب خواهد زد.»

در این نگاه در واقع دین اسلام ایجادکننده اتحاد ملی و زمینه‌های فردی رشد یک جامعه است تا این جامعه بتواند به رفاه و توسعه دست پیدا کند. او معتقد است اسلام صوفیانه ترکیه ارتباط کاملی با بازار آزاد دموکراسی دارد و می‌تواند به بهترین صورت ترکیبی از هر دو را ایجاد کند.

■ **گولن و لائیسیته**

گولن در چند مصاحبه خود با صراحت اعلام نموده لائیسیتیه می‌تواند ضامن تداوم اسلام آناتولی در ترکیه باشد. از دید او لائیسیتیه یعنی عدم دخالت دین در سیاست از یک طرف و عدم دخالت سیاست در دین مردم از سمت دیگر. دولت در نگاه گولن تنها وظیفه دارد آزادی انسان‌ها در پذیرش و انجام مناسک مختص دین خود را تأمین و حرامت است. او معتقد است نوع نگاه آناتورک به لائیسیتیه سطحی و اشتباه بوده است که به همین دلیل لائیسیتیه نتوانسته در کشور پاسخگوی نیازها باشد. با این حال گولن یک مسلمان متدین را دارای مسئولیت سیاسی نسبت به جامعه و حکومت می‌داند و معتقد است که تمامی متدینین وظیفه دارند در مناطق سکونت خود نسبت به شرکت در فرایندهای سیاسی دموکراتیک اقدام کنند.

■ **کار، ولااترین عمل مذهبی**

اگر منادیان مسیحیت پروتستان و کالوینیست‌ها در اروپا تلاش می‌کردند تا کار و جمع‌آوری ثروت را امری ضروری و مقدس در دین مسیحیت جلوه دهند در دین اسلام گولن و پیروانش این مهم را بر عهده گرفته‌اند. همانگونه که به خاطر ابروتستانی را عاملی در جهت تشویق به کار بسیار و تلاش در جهت تولید و انباشت ثروت می‌داند، گولنیست‌ها همین مدل را اسلامیزه کرده و با تکیه بر اخلاق اسلامی، کوشش برای کار بیشتر و تولید ثروت را در مرکز توجه خود قرار می‌دهند.

در واقع آنها سعی می‌کنند فرهنگ اسلامی را در خدمت «توسعه» به معنای مدرن آن به کار گیرند. گولن کار کردن را عملی مذهبی می‌داند. او می‌گوید: «باید کار کرد تا جهان بهشت شود. روزی سه ساعت خواب و دو ساعت برای کارهای ضروری روزمره کافی است و بقیه آن باید به کار یا خدمت بگذرد.»

■ **لزوم تحصیل در کنار کار**

علاوه بر کار، آموزش نیز عملی مقدس است، چراکه افراد با دانش هستند که می‌توانند برای اسلام مفید باشند. به همین دلیل عمده تمرکز گولن بر ایجاد شبکه‌ای از مدارس، دانشگاه‌ها و خوابگاه‌های دانشجویی است که افراد را از کودکی تا بزرگسالی مورد تربیت و آموزش قرار می‌دهد. این مدارس علاوه بر ترکیه، در اروپا، آمریکا، آفریقا، آسیای جنوب شرقی و از همه مهم‌تر در کشورهای ترک نیز آسیای میانه دایر شده است.

در گفتمان گولنیست‌ها، تبلیغ دین صرفاً به بیان و ترویج احکام مذهبی و توصیه‌های اخلاقی منحصر نمی‌شود، بلکه وقتی یک معلم، درس علمی مدرن را تدریس می‌کند نیز در حال تبلیغ است. گولن آموزش هر علمی را ادیل مفهوم دینی «ارشاد» دسته‌بندی می‌کند. آنها به طور مستقیم به تبلیغ تعالیم اسلامی نمی‌پردازند، بلکه سعی می‌کنند با تخلق به اخلاق اسلامی، عملاً تعالیم دینی را نشر دهند. اسلامی بودن مدارس گولن صرفاً به این است که فساد و بن‌بویاری در آن حاکم نیست و معلمان و کارمندان به اخلاق اسلامی آرستانند. به همین دلیل است که غیر مسلمانان هم مشکلی برای حضور در این مدارس ندارند.

■ **فرجام**

فتح‌الله گولن در قامت یک نواندیش مسلمان بیش از آنکه ترکیه را در قالب اسلام ببیند معتقد است که این اسلام است که در قالب ترکیه باید تعریف شود و به خدمت توسعه و پیشرفت این کشور درآید. بر اساس این باور گولن از تساهل و تسامح به عنوان پایه‌های حکومت مطلوب ترکیه نام می‌برد و تأکید می‌کند جمهوری تنها مدل مناسب برای حکومت است. او با تأکید بر ثروت‌اندوزی و کار بر اهمیت رشد و توسعه اقتصادی تأکید دارد و ایجاد فرهنگ کار و تلاش را از طریق توجیهات دینی همانند پروتستان‌ها در دستور کار قرار داده است. گولن یک میانه‌رو است که به دین حداقلی ولی با نگاه متفاوت از اندیشمندانی چون سروس، ابوزید و عبدالرزاق اعتقاد دارد. دین او در واقع دستورالعمل توسعه برای ترکیه است.

✽ **گاز شناس ارشد روابط بین الملل**

نکته

انتقاداتی برای گولن

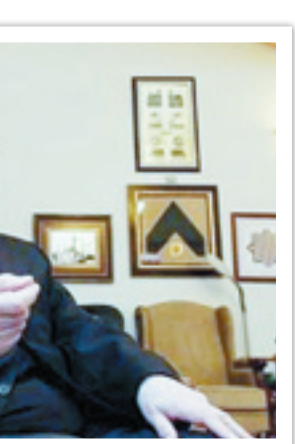
گفتمان گولن از چه نقاطی آسیب‌پذیر است؟

اندیشکده برهان در یادداشتی به قلم برهان سلیمی به بررسی گفتمان اسلام گولنی ترکیه و ویژگی‌های ناظر بر آن پرداخته است. در بخشی از این یادداشت ویژگی‌های مورد انتقاد این گفتمان مورد بحث قرار گرفته است. در ادامه این بخش از یادداشت این سایت را مرور می‌نماییم. چهار ویژگی گفتمان و عمل جنبش گولن که منشأ انتقادات عمده‌ای از آنها شده است عبارتند از ۱- مسئله جنسیت و ارزش‌ها و درک محافظه‌کارانه گولن و جنبش نسبت به حقوق زنان؛ ۲- سکوت در مورد مسئله کرد در ترکیه؛ ۳- حمایت از کودتای ۲۸ فوریه ۱۹۹۷؛ ۴- سیستم آموزشی وظیفه‌محور و غیر انتقادی جنبش. البته گولن را به‌خاطر اولویتی که بر جامعه به‌جای حقوق و آزادی فرد و فرهنگ سیاسی دولت‌محور می‌دهد، نمی‌توان لیبرال خواند.

گولن در مصاحبه‌اش در ۲۵ ژانویه ۲۰۰۵ در خصوص حقوق زنان در اسلام، با آوردن مثال‌های مختلف از حضور زنان در تاریخ صدر

د

چهار ویژگی گفتمان و عمل جنبش گولن که منشأ انتقادات عمده‌ای از آنها شده است عبارت‌ند از ۱- مسئله جنسیت و ارزش‌ها و درک محافظه‌کارانه گولن و جنبش نسبت به حقوق زنان؛ ۲- سکوت در مورد مسئله کرد در ترکیه؛ ۳- حمایت از کودتای ۲۸ فوریه ۱۹۹۷؛ ۴- سیستم آموزشی وظیفه‌محور و غیر انتقادی جنبش. البته گولن را به‌خاطر اولویتی که بر جامعه به‌جای حقوق و آزادی فرد و فرهنگ سیاسی دولت‌محورش می‌دهد، نمی‌توان لیبرال خواند.

اسلام در همه حوزه‌های مختلف جامعه، معتقد است که در اسلام چیزی تحت عنوان محدود کردن زنان و فعالییشان به خانه وجود ندارد، و زنان حتی می‌توانند قضاوت کنند (چنانچه ابوحنیفه تأیید می‌کند). در ترکیه امروز هم، زنان می‌توانند در همه حوزه‌ها فعالیت داشته باشند. تفسیرها در این خصوص، بایستی متناسب با فرهنگ زمان باشند، ما نیاوستی در دام تاریخ گرایی بیفکیم، اما در مؤسسات جنبش، تفکیک جنسیتی آشکار است و اسلامگرایان در جهان اسلام است، همه تلاش‌های نظری و عملی جنبش در خارج از گفتار و نوشته‌هایش بر اولویت آموزش و از رجحیت آن برای دو جنس تأکید دارد یا حجاب را یک امر ضروری اسلامی نمی‌داند. تساهل گولن و جنبش نسبت به جریانات منتقدشان، مانند جامعه محافظه‌کار ترکیه آشکارا محدود است؛ چنانکه گولن و هوادانش، کمترین انتقادی را از سیاست‌های سرکوبگرانه دولت، در خصوص روزنامه‌نگاران مستقل و فعالین حقوق بشر که به‌خاطر ابراز دید انتقادی زندانی شده‌اند، به‌عمل نیاورده‌اند. بنابراین سخت‌انده است؛ پروژه گولن و جنبش را لیبرال یا دموکراتیک خواند، بلکه می‌توان آن را یک جنبش اجتماع‌گرایانه دورگه که ریشه در سنت ترکی- اسلامی دارد، خواند.

دید گولن نسبت به مسئله و حقوق کردها نیز، تفاوتی با رویکرد و نگاه کمالیستی ندارد؛ مثلاً در مصاحبه ۱۳ ژانویه محمد گوندیم برای حکومت است. او با تأکید بر ثروت‌اندوزی و کار بر اهمیت رشد و توسعه اقتصادی تأکید دارد و ایجاد فرهنگ کار و تلاش را از طریق توجیهات دینی همانند پروتستان‌ها در دستور کار قرار داده است. گولن یک میانه‌رو است که به دین حداقلی ولی با نگاه متفاوت از اندیشمندانی چون سروس، ابوزید و عبدالرزاق اعتقاد دارد. دین او در واقع دستورالعمل توسعه برای ترکیه است.

یکشنبه ۳ مرداد ۱۳۹۵ | ۱۹ شوال ۱۴۳۷ |

تقیح خشونت اسلامگرایان رادیکال با نام اسلام (محکوم کردن حوادث ۱۱ سپتامبر و خشونت داعش در عراق با صدور بیانیه از سوی گولن)، دیالوگ بین فرهنگ و گفت‌گویی تمدنی (اسلام و غرب) در گفتمان جنبش با آب و تاب در کنفرانس‌ها و مؤسسات آموزشی و مدنی فعال در غرب جایگاه کلیدی دارد. معرفی مدل اسلام ترکی با سنت‌های عثمانی، مدلی که سکولار مدرن و متفاوت از تفاسیر و گفتمان‌های اسلامگرایان در جهان اسلام است، همه تلاش‌های نظری و عملی جنبش در خارج از ترکیه به‌ویژه در اروپا و آمریکا را تشکیل می‌دهد. تأکید روی دیالوگ فرهنگی و تمدنی نیز روی سخنش غرب مسیحی است و چند فرهنگ‌گرایی نیز در پیوند با مسلمانان یا ترک‌های مهاجر مطرح می‌شود و گرنه گرایشات ناسیونالیستی گولن و گولنی‌ها، قائل به پذیرش تکثر و دیالوگ بین فرهنگی در داخل ترکیه نیست.

از طرف دیگر به‌رغم ادعای غیر سیاسی بودن، جنبش گرایشات سیاسی آشکاری دارد و به مثابه یک گروه فشار، در پی تأثیر گذاری بر سیاست‌های داخلی و خارجی دولت ترکیه در ابعاد مختلف، به‌ویژه در پیوند با اولویت‌ها و نگرانی‌های جنبش است. همین تناقضات باعث دیده در گفتمان و عمل جنبش، باعث انتقادات زیادی در داخل ترکیه و برخی از ناظران غربی از آنها شده است. البته منتقدان داخلی آن به‌ویژه کمالیست‌ها، درگیر یک منازعه گفتمانی با این جنبش و اسلامگرایان بر سر هژمونی و شکل‌دهی جامعه متناسب با سادهداشی گفتمانی خود هستند. در گفتمان کمالیستی، برخلاف گفتمان گولن و اسلامگرایان ترکیه، اسلام دال مرکزی نیست. به‌همین خاطر گولن همواره از سوی آنها افراطی و پروژه‌اش نیز تأسیس حکومت اسلامی در ترکیه معرفی می‌شود.